

По-друге, це актуалізація потреб педагогічної самоорганізації у викладачів у процесі їх діяльності. Механізмом розвитку мотивації цього напрямку є цілеспрямоване моделювання та розвиток ситуацій самоорганізації, при яких викладачі постійно стикаються з необхідністю активно розширювати та застосовувати професійні знання, вміння, актуалізувати власні професійні якості.

Отже, на нашу думку, педагогічна самоорганізація – це цілісне, динамічне утворення особистості, що характеризується сукупністю педагогічної рефлексії, професійної компетентності та самоуправління і спрямоване на безперервне самовдосконалення майбутнього викладача для здійснення якісної професійної діяльності.

Література

1. Андрущенко В. Освіта в пошуку нових стратегій мислення / В. Андрущенко // Вища освіта України. – 2003. – № 2. – С. 5–6.
2. Выготский Л.С. Педагогическая психология / Л.С. Выготский ; [под ред. В.В. Давыдова]. – М. : Педагогика, 1991. – 480 с.
3. Гура О.І. Професіограма викладача вищого навчального закладу як основа його професійної підготовки / О.І. Гура // Социальные технологии. Актуальные проблемы теории и практики : Международный межвузовский сборник научных работ. – Запорожье : ГУ “ЗИГМУ”, 2007. – Вып. 36. – С. 83–92.
4. Деркач А.А. Акмеологические основы развития профессионала. / А.А. Деркач. – М. : Изд-во Московского психолого-социального института ; Воронеж : МОДЭК, 2004. – 752 с.
5. Ильин Е.П. Мотивация и мотивы. – СПб. : Питер, 2000. – 512 с.
6. Исаев И.Ф. Профессионально-педагогическая культура преподавателя : учеб. пособ. для студ. высш. учеб. заведений / И.Ф. Исаев. – М. : Академия, 2002. – 208 с.
7. Кузьмина Н.В. Акмеологическая теория повышения качества подготовки специалистов образования / Н.В. Кузьмина. – М. : Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2001. – 144 с.
8. Психология и педагогика : учеб. пособ. / [под ред. А.А. Бодалева, В.И. Жукова, Л.Г. Лаптева и др.]. – М. : Изд-во Института психотерапии, 2002. – 585 с.
9. Сериков В.В. Образование и личность. Теория и практика проектирования образовательных систем / В.В. Сериков. – М., 1999. – 272 с.
10. Столяренко Л.Д. Основы психологии / Л.Д. Столяренко. – Ростов н/Д : Феникс, 1997. – 736 с.
11. Якунин В.А. Психология педагогической деятельности / В.А. Якунин, Е.Н. Линов. – Л., 1990. – 596 с.

ПТАХІНА О.М.

ПІЗНАВАЛЬНА АКТИВНІСТЬ СТУДЕНТІВ У ПРОЦЕСІ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

Зміни в житті України, її орієнтація на інтеграцію з європейськими країнами та інтернаціональний характер ділових відносин у різних сферах діяльності людини актуалізують проблему модернізації професійної підготовки у вищій школі завдяки впровадженню дистанційної освіти.

Узагальнюючи вітчизняні педагогічні праці, в яких висвітлюються питання, пов'язані з теорією та практикою дистанційного навчання, класифікуємо їх за такими напрямками: передумови становлення, аналіз зарубіжного та вітчизняного досвіду впровадження (К. Корсак, Н. Корсунська, В. Олійник, М. Танась, П. Таланчук, В. Шейко, О. Третяк та ін.); наукове забезпечення дистанційної професійної освіти, проблеми та напрями досліджень цієї галузі (В. Биков, В. Олійник, П. Стефаненко та ін.); психолого-педагогічні аспекти автоматизації процесу навчання (Ю. Машбиць, Н. Тверезовська, О. Собаєва); технології створення методичного забезпечення, зокрема, розробка дистанційних курсів для системи дистанційного навчання (В. Кухаренко, Г. Козлакова, В. Рибалко, Н. Сиротенко, А. Петренко та ін.); організаційно-управлінські аспекти (В. Биков, Т. Койчева, П. Таланчук, Б. Шуневич та ін.).

Проведений огляд наукових праць дає змогу дійти висновку про те, що сучасні дослідження в галузі дистанційної освіти здебільшого спрямовані на її технічне та апаратно-програмне оснащення й організацію діяльності, дидактичне забезпечення, створення моделей дистанційного навчання, проте проблема пізнавальної активності студентів в умовах дистанційного навчання об'єктивно потребує свого детального вивчення.

Мета статті – розглянути пізнавальну активність студентів у процесі дистанційного навчання.

Активна взаємодія студентів у процесі дистанційного навчання має сприяти активізації пізнавальної діяльності тих, хто навчається, зростанню рівня сформованості комунікативних умінь та складників соціального інтелекту. Для з'ясування рівня пізнавальної активності необхідно визначити її сутність. Пізнавальну активність розуміємо як діяльність, спрямовану на здобуття нових знань, що реалізуються в активних пізнавальних діях та свідомій реалізації їх на практиці. В. Лозова стверджує, що активізація пізнавальної діяльності характеризується не лише рисами самої діяльності, а й ставленням того, хто навчається, до процесу діяльності.

Отже, активність виявляється в стані готовності до самостійної діяльності; породжується внутрішніми та зовнішніми суперечностями [6]. Увагу акцентовано на залежності рівня активності пізнавальної діяльності від ступеня самостійності студента.

Самостійну роботу ми розуміємо як провідну особливу форму організації дистанційного навчання; організовану викладачем пізнавальну й практичну діяльність тих, хто навчається, у ході якої вони отримують знання та вчать застосовувати їх на практиці, опановують поняття й методи наукового дослідження, набувають умінь та навичок. Основними функціями самостійної роботи є: пізнавальна (засвоєння знань і способів діяльності); самоосвітня (формування професійно необхідних навичок і вмінь, самостійне їх оновлення та творче застосування); прогностична (працюючи самостійно, студент змушений передбачати й оцінювати можливий результат і саме виконання завдання); коригуваль-

на (вчасно коригувати свою діяльність); виховна (формує самостійність як рису характеру). Самостійна робота зумовлює перехід студентів з позиції об'єкта управління до позиції суб'єкта управління самостійною діяльністю [4], де "особистість – суб'єкт свого власного розвитку, який постійно перебуває в пошуку й побудові тих видів діяльнісного ставлення до світу, у якому можуть найповніше виявлятися й розвиватися потенції конкретного індивіда" [1, с. 5]. Вона спирається на сформований ("набутий") досвід розв'язання студентом різних завдань у його різноманітній професійно спрямованій діяльності, сформовані структури індивідуального досвіду навчання. Разом із тим вона спрямована на "вирощування" нового досвіду, опанування студентом інструментарію власного моніторингу на всіх етапах взаємообміну інформацією.

За особистісно орієнтованого підходу сутність самостійної роботи полягає в забезпеченні розвитку й саморозвитку особистості студента на основі виявлення його індивідуальних можливостей, що вимагає від викладача забезпечення його взаємодії зі студентами; розвитку комунікативного потенціалу майбутнього фахівця; орієнтації на активну позицію, саморозвиток і самореалізацію особистості.

Під час організації самостійної роботи слід виходити з того, що студент: має право на вибір, який може бути реалізований, якщо система завдань має гнучкий, варіативний характер; виступає не лише виконавцем, а й співавтором завдання, тобто може уточнити, переформулювати один з варіантів завдання або замінити його, погодивши свої наміри з викладачем; отримує кваліфіковану індивідуальну консультацію викладача на будь-якому етапі виконання завдання.

Вивчивши різні підходи до визначення рівня пізнавальної активності під час дистанційного навчання, ми обрали такі: досконалий, базовий, достатній, елементарний:

– *досконалий* (характеризує студентів, які вміють спостерігати за власними проявами, викликати захоплення, симпатію, співпрацювати з іншими людьми й отримувати задоволення від цього; вміють досягнути свої почуття та почуття інших людей, мотивувати активну діяльність свою та оточення; мають адекватну самооцінку; визнають та поважають унікальність кожної людини);

– *базовий* (студенти володіють умінням спостерігати за власними проявами, викликають позитивні емоції в суб'єктів взаємодії, вміють співпрацювати з іншими людьми; усвідомлюють власні емоції й почуття, вміють досягнути почуття інших людей, мотивувати активну діяльність свою та оточення; мають сформовану самооцінку; однак відчувають певні труднощі у врегулюванні власного емоційного стану, керуються здебільшого реактивними діями);

– *достатній* (студенти намагаються спостерігати за власними проявами, викликати позитивні емоції в суб'єктів взаємодії, вміють співпрацювати з іншими людьми, проте мають певні труднощі щодо взаєморозуміння; не завжди усвідомлюють власні емоції й почуття, мають певні навички щодо мотивації

активної діяльності; мають неадекватну самооцінку; керуються здебільшого реактивними діями);

– *елементарний* (студенти цього рівня мають нерозвинуті вміння спостерігати за власними проявами; діють залежно від ситуації, керуючись емоціями та почуттями, тому не викликають захоплення, симпатії в співрозмовників; відчують значні труднощі в мотивуванні активної діяльності своєї та оточення, діють переважно імпульсивно (переді мною грюкнули дверима – я у відповідь теж грюкну); мають неадекватну самооцінку; віддають перевагу власним цінностям).

Діагностика рівнів ґрунтується на традиційних методиках Г. Корн, Т. Корн [5, с. 551]. Критерії сформованості пізнавальної діяльності для визначення рівня пізнавальної активності студентів у процесі вивчення дистанційних курсів наведено в таблиці.

Отже, рушійною силою в реалізації потреби особистості в пізнавальній активності є позитивна навчальна мотивація (зокрема, через високий інтерес до навчання, збагачення знань шляхом активної взаємодії з викладачем, однокурсниками), яку має створити належним чином організована комунікативна діяльність засобами інформаційно-комунікативних технологій; прийняття майбутніми фахівцями взаємодії в електронному середовищі як особистісно значущої діяльності, що формує усталений інтерес до неї й перетворює задані ззовні цілі на внутрішні потреби особистості. Г. Астляйтнер зазначає, що на мотивацію навчання й бажання використовувати мережу Інтернет для ефективної навчальної діяльності впливають частота спілкування з викладачем і задоволеність ним [3, с. 344].

Формування мотивації в студентів ґрунтується на регулятивних психологічних механізмах, які визначають вибірковість активності особистості за критерієм схильності, і виявляють себе таким чином: актуалізація потреби у взаємодії, формування ієрархії цілей та мотивів спілкування в електронному середовищі, усвідомлення можливостей цього середовища для обміну професійно спрямованою інформацією між людьми; прагнення самостійно поглиблювати свої знання та вміння щодо володіння інформаційно-комунікативними засобами, вдосконалювати навички роботи з інформаційно-комунікативними технологіями, розвивати критичне ставлення до результатів своєї діяльності (адекватна самооцінка) тощо.

Можна констатувати, що в процесі визначення конкретного навчального завдання (складна система інформації про певне явище, об'єкт, процес або система дій, у якій чітко визначено лише частину відомостей чи дій, а інша невідома; може бути знайдена лише на основі розв'язання завдання або знаходження відомостей, сформульованих таким чином, що між окремими поняттями, положеннями наявні неузгодженість, суперечності, які потребують пошуку нових знань, доказів, перетворень тощо [7, с. 200]) діалектичний зв'язок цілі та резуль-

татів установлюється в процесі усвідомлення суб'єктом предмета діяльності і, головне, створення вольового моменту щодо реалізації потреби. Вольовий імпульс, що виникає при цьому, породжує прагнення вдосконалювати дії, визначає не лише період розв'язання завдання, а й мить народження ідеї (здогадки, інсайту, осяяння) як переходу від невідомого до відомого.

Таблиця

Критерії сформованості пізнавальної діяльності для визначення рівня пізнавальної активності студентів у процесі вивчення дистанційних курсів

Критерії		Рівні та показники сформованості критерію			
		Досконалий	Базовий	Достатній	Елементарний
Залучення до пізнавальної діяльності	Розвиток пізнавальних здібностей	Високий рівень розвитку пізнавальних здібностей	Пізнавальні здібності розвинуті добре	Пізнавальні здібності недостатньо розвинуті	Пізнавальні здібності майже не розвинуті
	Ставлення до діяльності	Висока активність у навчально-пізнавальній діяльності, бажання й потреби в постійній самоосвіті та самовдосконаленні	Участь у пізнавальній діяльності лише за необхідності, розуміння необхідності постійної само освіти та самовдосконалення	Слабка активність у навчально-пізнавальній діяльності, потребує спонукань до самоосвіти	Мінімальна участь у навчально-пізнавальній діяльності, епізодичні потреби в самовдосконаленні, що виникають під впливом обставин
	Активність у навчальній діяльності та поведінці	Самостійність, творчість, яка реалізується в активній діяльності	Активна діяльність, але виявлення ініціативи відсутнє	Слабке усвідомлення необхідності активності в діяльності	Активна поведінка можлива лише за умови жорсткого зовнішнього контролю
Ставлення до пізнавальної активності	Коло інтересів та потреб	Стійка потреба в отриманні інформації, творчому використанні засвоєних знань	Випадкові пізнавальні інтереси та потреби	Переважають непізнавальні потреби	Відсутність осмислених потреб
	Ставлення суб'єкта до діяльності	Сформоване ставлення до знань як цінності, переконаність у необмежених можливостях їх застосування, змінах у власних поглядах, переконаннях через збагачення особистісного досвіду	Сформоване позитивне ставлення до знань, переконаність у необхідності їх застосування під час виконання професійної діяльності, можливих змінах у власних поглядах, переконаннях	Сформоване байдуже ставлення до цінності знань, нерозуміння особистих перспектив їх застосування, можливих власних перетворень	Сформоване негативне ставлення до цінності знань, нерозуміння особистих перспектив їх застосування, можливих власних перетворень

	Уміння адекватно оцінювати інформацію	Самостійність суджень та вміння формулювати власну думку	Інформація оцінюється, але існують труднощі у формуванні власних формулювань	Примітивні вміння в оцінюванні інформації, значні труднощі у формуванні власних формулювань	Відсутність навичок та вмінь адекватної оцінки інформації

Висновки. Розглядаючи пізнавальну активність як інтегральну характеристику особистості, що визначає успіх будь-якої діяльності, зокрема професійно спрямованої, за будь-яких умов, ми визначили, що результативність пізнавальної активності залежить від рівня мотивації навчання.

Слід зазначити, що пізнавальна активність студентів у процесі дистанційного навчання залежить від забезпечення активізації пізнавальної діяльності студентів викладачами, формування у студентів умінь установлення взаємодії в мережі Інтернет; розвиток здатності й відчуття необхідності постійної самоосвіти, підвищення культури професійно спрямованої взаємодії в мережі Інтернет, прагненні самостійно поширювати свої знання та вміння щодо володіння засобами взаємодії в середовищі Інтернет, удосконалювати свої навички роботи з інформаційно-комунікаційними технологіями, наявності критичного ставлення до результатів своєї діяльності тощо.

Література

1. Ануфриев Е.А. Социальный статус и активность личности / Е.А. Ануфриев. – М. : МГУ, 1984. – 257 с.
2. Астляйтнер Г. Дистанционное обучение посредством WWW: социальные и эмоциональные аспекты / Г. Астляйтнер // Гуманитарные исследования в Интернете / под ред. А. Е. Войскунского. – М., 2000. – С. 333–366.
3. Атанов Г.А. Обучение и искусственный интеллект, или Основы современной дидактики высшей школы / Г.А. Атанов, И.Н. Пустынникова. – Донецк : Изд-во ДООУ, 2002. – 504 с.
4. Євдокимов В. І. Технологія організації самостійної роботи студентів в умовах особистісно орієнтованої школи / В.І. Євдокимов, В.В. Луценко // Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки : зб. наук. пр. / редкол.: Т.І. Сущенко (відп. ред.) та ін. – К. ; Запоріжжя, 2003. – Вип. 28. – С. 75–82.
5. Корн Г. Справочник по математике для научных работников и инженеров. Определения. Термины. Формулы / Корн Г., Гранино А., Корн Т. ; [пер. И.Г. Арамановича (ред. пер.) и др.]. – 6-е изд., стер. – СПб. : Лань, 2003. – 831 с.
6. Лозова В.І. Теоретичні основи виховання і навчання : навч. посіб. / В.І. Лозова, Г.В. Троцько ; Харк. держ. пед. ун-т ім. Г.С. Сковороди. – 2-е вид., випр. і доп. – Х. : ОВС, 2002. – 400 с.
7. Машбиц Е.И. Психологические основы управления учебной деятельностью / Е.И. Машбиц. – К. : Вища шк., 1987. – 224 с.